
ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENI PUBLICZNYCH W OBSZARZE ZABYTKOWEJ TKANKI SUWAŁK W RAMACH DZIAŁAŃ REWITALI- ZACYJNYCH PRZEPROWADZONYCH W LATACH 2005–2022

ŻYWICZYŃSKI Adam ¹

- 1 Adam Żywiczyński
Miejski Konserwator Zabytków w Suwałkach w latach 2009–2022
adam_zywiczynski@o2.pl
ORCID: 0000-0002-3708-803X

ABSTRAKT: Historyczny układ urbanistyczny miasta Suwałki, objęty pełną ochroną konserwatorską, został uznany za teren zdegradowany infrastrukturalno–przestrzennie, społecznie, gospodarczo i środowiskowo. Gmina Miasto Suwałki opracowała dwa programy rewitalizacji dla tego obszaru w 2005 i 2017 roku i pozyskała środki na realizację zawartych w nich projektów. Celem tekstu jest omówienie projektów przewidzianych do realizacji w przestrzeni publicznej, ukazanie ich złożoności i jednocześnie dróg dochodzenia do ich realizacji na przykładzie przebudowy placu Marii Konopnickiej oraz zagospodarowania w formie bulwarów terenów nad rzeką Czarna Hańcza.

SŁOWA KLUCZOWE: zabytkowy układ urbanistyczny, przestrzeń publiczna, rewitalizacja, obszar zdegradowany, partycypacja społeczna

1. Wprowadzenie

Po przemianach demokratycznych w naszym kraju, a zwłaszcza po pełnym ukształtowaniu się struktury samorządowej w 1990 roku¹, władze lokalne zainteresowały się m.in. kształtowaniem przestrzeni publicznej, stały się wyczułone na potrzeby i oczekiwania społeczne. Angażowały w tym celu skromne środki własne gminy, ponieważ nie było jeszcze zewnętrznego wsparcia finansowego, legislacyjnego ani organizacyjnego. Dopiero przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku dało możliwość pozyskiwania środków na lokalne cele z funduszy europejskich. Istotnym warunkiem otrzymania tych środków było opracowanie programów rewitalizacji² dla obszarów zdegradowanych pod względem przestrzenno-infrastrukturalnym, gospodarczym, społecznym i środowiskowym, które najczęściej pokrywają się z przestrzenią historycznej zabudowy podlegającej ochronie konserwatorskiej.

Wraz z możliwością tworzenia i realizacji przez samorzady programów rewitalizacji organy ochrony zabytków miały szansę zwiększyć nakłady na uporządkowanie historycznych przestrzeni publicznych, choć równocześnie pojawiła się kwestia powiązania zasad ochrony zabytków z potrzebami i oczekiwaniami społecznymi.

Postaram się omówić ten problem na przykładzie planowania i realizacji dwóch programów rewitalizacji w Suwałkach. Pierwszy opracowany został na lata 2005–2015, a drugi na lata 2017–2023.

2. Programy rewitalizacji

Obszarem zdegradowanym w Suwałkach, co wynikało z przeprowadzonej już w 2005 roku diagnozy poprzedzającej opracowanie programu rewitalizacji, jest najstarsza, historyczna część miasta, o ponad trzystuletniej ciągłości lokacyjnej. Przestrzeń ta jest oparta o zakole rzeki Czarna Hańcza i ukształtowana wokół osi miasta – obecnej ulicy Tadeusza Kościuszki w układzie północ-południe, z przyległym do niej od zachodu prostokątnym dawnym rynkiem, przekształconym w park³. Przy równoległej, usytuowanej od wschodu obecnej ulicy Teofila Noniewicza leży drugi prostokątny rynek. Oba rynki łączy ulica Chłodna (na planie z roku 1965 jako ulica 22 Lipca) – przecznica dochodząca do północnych narożników placów. Układ przestrzenny uzupełnia siatka równoległych i prostopadłych ulic (il. 1).

1 Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572).

2 Rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie programu rewitalizacji.

3 Forma parku Konstytucji 3 Maja została ukształtowana w latach dwudziestych XX wieku.

Ryc. 2. Suwałki. Schemat obecnego rozplanowania miasta. Skala 1 : 10 000

Il. 1. Podstawowy układ urbanistyczny miasta Suwałki, plan miasta z 1965 roku wg: W. Trzebiński, *Rozwój przestrzenny Suwałk od narodzin osady po okres awansu na miasto wojewódzkie*, [w:] *Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*, red. J. Antoniewicz, Białystok 1965, ryc. 2.

Historyczne centrum miasta Suwałki, zabudowane murowanymi świątyniami, budynkami użyteczności publicznej i kamienicami oraz zdziesiątkowanymi domami drewnianymi, zakończone blokowiskami wzniesionymi wewnątrz rozległych kwartałów, zostało objęte ochroną konserwatorską w 1979 roku na podstawie wpisu do rejestru zabytków⁴. Dlatego też w tworzenie i realizację projektów związanych z programami rewitalizacji zostali włączeni konserwatorzy zabytków⁵.

4 Numer rejestru A-31 decyzja znak: KL. WKZ 534/31/79 z dnia 15.05.1979 r.

5 Współautorem pierwszego programu (na lata 2005–2015) był dr Maciej Ambrosiewicz, były pracownik Państwowej Służby Ochrony Zabytków. Drugi program (na lata 2017–2023) został sporządzony przez podmiot zewnętrzny, a osobą odpowiedzialną za jego powstanie z ramienia UM Suwałki był Adam Żywicznyński, Miejski Konserwator Zabytków w Suwałkach.

Dla samorządu suwalskiego opracowano dwa programy rewitalizacyjne. Pierwszy w 2005 roku – *Program rewitalizacji zabytkowego śródmieścia miasta Suwałk*⁶ (perspektywy finansowe 2004–2006 i 2007–2013), według klasyfikacji Andrzeja Brzozowego⁷ należący do pierwszej generacji rewitalizacji, kiedy prowadzono głównie remonty rynków, placów i zabytków dla którego podstawą prawną była ustawa o samorządzie gminnym⁸. Kolejny program, sporządzony w 2017 roku, to *Zintegrowany program rewitalizacyjny miasta Suwałki na lata 2017–2023*⁹ (perspektywa finansowa 2014–2020), należący do drugiej generacji rewitalizacji, prowadzonych zgodnie z przepisami kodyfikującymi zagadnienie¹⁰. W procesie przygotowania programów uczestniczyły: Urząd Miejski, Rada Miejska oraz gremia społeczne w ramach tzw. partycypacji społecznej. Projekty realizowano ze środków unijnych, przewidzianych m.in. w regionalnym programie operacyjnym (RPO), a także ze środków budżetu Gminy Miasta Suwałki.

Wśród projektów przewidzianych w obu programach znalazły się interesujące nas działania dotyczące przestrzeni publicznej zabytkowej części miasta.

Najbardziej złożone i jednocześnie odmienne procesy dochodzenia do realizacji projektów w przestrzeni publicznej można prześledzić na przykładzie przebudowy suwalskiego parku w plac Marii Konopnickiej i zagospodarowania terenów nad rzeką Czarną Hańczą.

3. Dawny „drugi” rynek w Suwałkach, od 1963 roku park Marii Konopnickiej

Drugi rynek w Suwałkach, jeszcze po II wojnie światowej, był prostokątnym, wybrukowanym placem targowym, obsadzonym topolami, z architektoniczną obudową pochodzącą z przełomu XIX i XX wieku (il. 2–4). Specyfiką Suwałk jest wytyczenie ulic wokół tego rynku. Obecnie

6 *Program rewitalizacji zabytkowego śródmieścia miasta Suwałk*, przyjęty uchwałą Nr XXXVII/410/05 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 22 czerwca 2005 r.

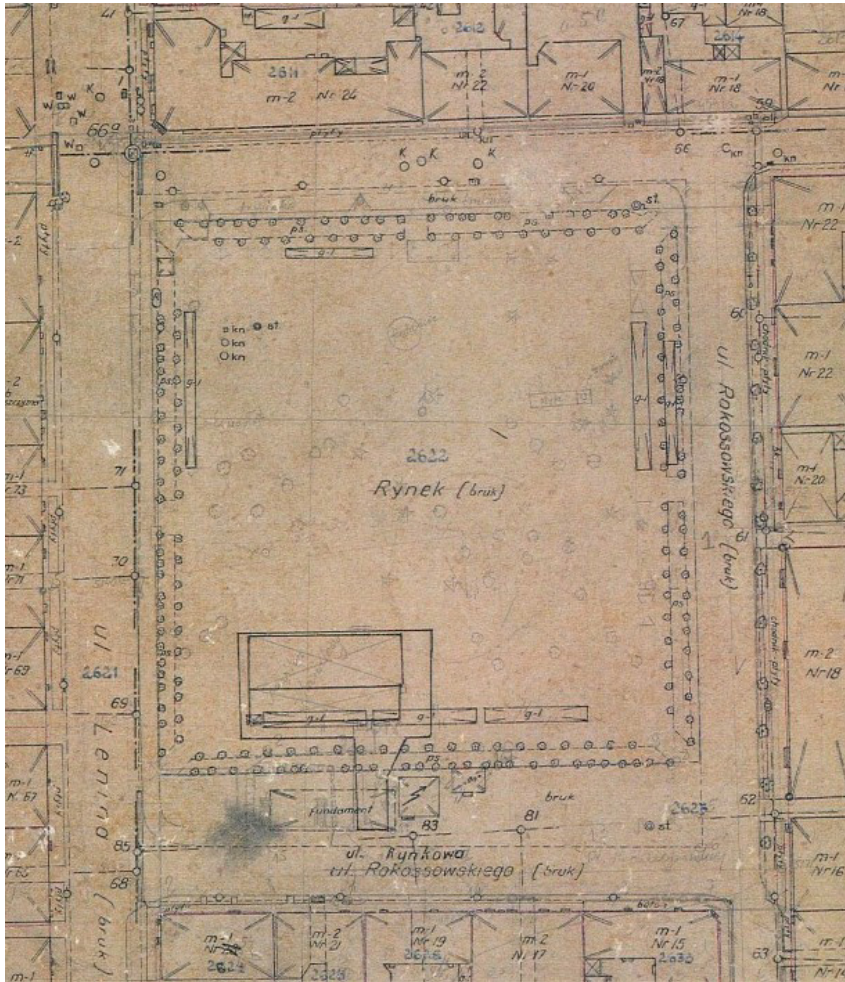
7 Andrzej Brzozowy, doradca i ekspert w zakresie rozwoju terytorialnego (polityki miejskiej, rewitalizacji, rozwoju regionalnego, rozwoju lokalnego) oraz funduszy europejskich. (A. Brzozowy, *Rewitalizacja w Polsce AD 2018 i wnioski dla rewitalizacji warszawskiej Pragi*, wystąpienie podczas konferencji „Praga Odnova”, 19 czerwca 2018 r. w Warszawie, za J.Z. Popławska, *Procesy i problemy rewitalizacji miast w Polsce po 1989 r.*, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/10714/1/J_Z_Poplawska_Procesy_i_problemy_rewitalizacji_miast_w_Polsce_po_1989_r.pdf, s. 129–130 [dostęp 30.08.2023]).

8 Art. 18 ust. 2 pkt. 5 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 559, 583, 1005, 1079, 1561).

9 *Zintegrowany Program Rewitalizacyjny Miasta Suwałki na lata 2017–2023*, przyjęty uchwałą Nr XXXVI/436/2017 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 25 września 2017 r.

10 W obiegu prawnym była wówczas Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021 r. poz. 485), w oparciu o którą należało opracować gminne programy rewitalizacji, jednak dopuszczalne było opracowanie lokalnych programów rewitalizacji w oparciu o art. 18 ust. 2 pkt 6 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 559, 583, 1005, 1079, 1561), w związku z art. 52 ust. 1 Ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (tj. Dz. U. z 2015 r. poz. 1777, z 2016 r. poz. 1020, 1250) oraz w związku z Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020 Ministerstwa Rozwoju z dnia 2 sierpnia 2016 r. Podstawą prawną suwalskiego dokumentu był art. 18 ust. 2 pkt. 6 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 559, 583, 1005, 1079, 1561), w związku z art. 52 ust. 1 Ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (tj. Dz. U. z 2015 r. poz. 1777, z 2016 r. poz. 1020, 1250) oraz w związku z Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020 Ministerstwa Rozwoju z dnia 2 sierpnia 2016 r.

są to: od północy ulica Sejneńska, od zachodu ulica Teofila Noniewicza, od południa ulica Krótka i od wschodu ulica Marii Konopnickiej.

Il. 2. Rynek w Suwałkach przy ob. ul. Teofila Noniewicza, pomiar sytuacyjno-wysokościowy 1:1000, Białystok 1954 (zasoby Urzędu Miejskiego w Suwałkach)

Il. 3. Widok rynku od północnego zachodu (pocztówka z czasów I wojny światowej; ze zbiorów Urzędu Miejskiego w Suwałkach)

Il. 4. Widok rynku od północnego wschodu (pocztówka z czasów II wojny światowej, napis na oryginale: *Suwałki Markt* – fotograf i wydawca Fritz Krauskopf, Königsberg; ze zbiorów Urzędu Miejskiego w Suwałkach)

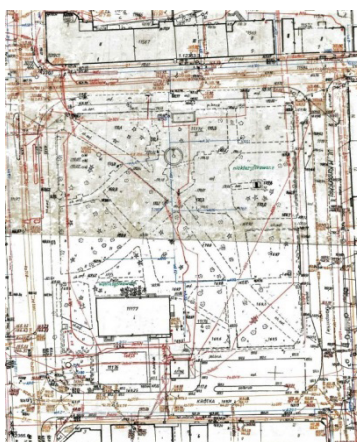
Ulice te z czasem zostały wyasfaltowane. Rynek był placem targowym, na którym Suwałczanie mogli dokonywać zakupów w dni targowe (wtorki i piątki).

W związku z pięćdziesiątą rocznicą śmierci Marii Konopnickiej, obchodzoną w 1960 roku, rozpoczęły się działania na rzecz upamiętnienia poetki w jej rodzinnym mieście. W Suwałkach powstał komitet, który zgromadził środki na wykonanie pomnika poetki dłuta Bohdana Chmielewskiego i umieszczenie go w przestrzeni miejskiej. Wybór padł na „drugi” rynek, który został w tym celu odpowiednio przekształcony. W części północnej zerwano bruk, nasadzono drzewa i krzewy, wytyczono alejki, tworząc skwer nazwany parkiem Marii Konopnickiej.

W tak przygotowanej przestrzeni ustawiono kamienny pomnik poetki, uroczyste odsłonięty 23 maja 1963 roku¹¹. Przeprowadzone zmiany wzbudziły sprzeciw części mieszkańców. Jak pisze Zbigniew Fałtynowicz: „Utworzenie placu wymagało z jednej strony zabiegów organizacyjnych, z drugiej zaś pokonania oporu mieszkańców przyzwyczajonych od pokoleń do handlu w tym właśnie miejscu”¹². Południowa, mniejsza część rynku została włączona w obszar ulicy Krótkiej w formie zatoki postoju dla taksówek. W tej części wybudowano także pawilon handlowy i podziemny szalet miejski. Tym samym także „drugi” (obok „pierwszego”, czyli parku Konstytucji 3 Maja) suwalski rynek zyskał częściowo charakter miejskiego terenu rekreacyjnego z szatą roślinną stanowiącą tło dla pomnika (il. 5–7).

Il. 5. Fragment parku Marii Konopnickiej w Suwałkach (fot. Adam Żywicznyński, maj 2007 r.)

Il. 6. Park Marii Konopnickiej (fragment mapy zasadniczej w skali 1:1000; ze zbiorów Urzędu Miejskiego w Suwałkach, stan sprzed 2011 r.)

11 Z. Fałtynowicz, *Jak to z pomnikiem Marii Konopnickiej było*, „Jaćwież” 2004, nr 24, s. 32–34.

12 Ibidem, s. 32.

Il. 7. Pawilon handlowy i stacja trafo w parku Marii Konopnickiej w Suwałkach (fot. Adam Żywiczyński, maj 2007 r.)

Z uwagi na małe rozmiary i otoczenie ulicami jego wartość rekreacyjna była jednak wątpliwa. Z czasem rozrosły się drzewa i krzewy, ale również zdekapitalizowały się asfaltowe i betonowe alejki placu oraz asfaltowe nawierzchnie okolicznych ulic. Przestrzeń tę szpeciła poszarzała bryła pawilonu handlowego i zdewastowany szalet. Dawny rynek przestał być miejscem estetycznym. Pierwszy program rewitalizacji przewidywał: „działania rewitalizacyjne – 2. budowa elementów przestrzeni miejskiej dla wytypowanych kwartałów zabudowy – ulice, place, parkingi, urządzenie terenu, w pierwszym etapie na lata 2004–2007, ze środków budżetu miasta i europejskich środków pomocowych, np. Urban, z założeniem kontynuacji działań w drugim etapie na lata 2008–2015”¹³. Miasto dysponowało miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego¹⁴, uzgodnionym z urzędem konserwatorskim. W 2009 roku Miasto Suwałki ogłosiło i rozstrzygnęło pierwszy konkurs na „Koncepcję zagospodarowania przestrzeni publicznej Placu Marii Konopnickiej w Suwałkach”¹⁵. Był to pierwszy krok na drodze do realizacji założeń planu i ówczesnego programu rewitalizacji.

Wybrany projekt przewidywał wykonanie parkingu podziemnego pod rynkiem i przejścia podziemnego pod ulicą Teofila Noniewicza, co miało skutkować wykonaniem na stropie parkingu płyty rynku z niewielkimi trójkątami zieleni. W obszar placu, zgodnie z projektem, włączono także całą ulicę Krótką. Rozwiązanie takie miało na celu uporządkowanie parkowania w tej części miasta i przywrócenie Suwałkom klasycznego rynku miejskiego (il. 8). Rozwiązanie nawiązywało do historycznej funkcji tego miejsca i umożliwiało powstanie dużej, otwartej przestrzeni publicznej w otoczeniu historycznej zabudowy centrum.

13 *Program rewitalizacji zabytkowego śródmieścia miasta Suwałk*, s. 36.

14 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmującego kwartał ograniczony ulicami: T. Noniewicza, Ciesielską, 1 Maja, Sejneńską i placem Marii Konopnickiej, przyjęty uchwałą Nr XXVIII/269/08 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 29 października 2008 r.

15 Konkurs ogłoszono 30 marca 2009 r., a rozstrzygnięto 7 lipca 2009 r. Wybrano projekt autorstwa Biura projektowego Atelier Zetta. Zenon Zabagło.

Il. 8. Pierwszy projekt przebudowy parku na plac Marii Konopnickiej autorstwa Biura projektowego Atelier Zetta. Zenon Zabagło, 2009 r. (wizualizacja ze zbiorów Urzędu Miejskiego w Suwałkach)

Ocena społeczna była dla projektu miażdżąca. Suwałczanie byli oburzeni likwidacją parku. Pod presją krytyki płynącej ze strony mieszkańców Zarząd Miasta wycofał się z pomysłu realizacji tej koncepcji i w 2010 roku ogłosił nowy konkurs¹⁶ na projekt przebudowy placu z zachowaniem części istniejącego drzewostanu. Wyłoniony projekt zakładał zredukowanie skali parku do trzech zielonych wysp, zburzenie pawilonu, stacji trafo i szaletu oraz pokrycie całego terenu południowego kamiennymi płytami. Również w tym planie w obszar placu włączano całą ulicę Krótką. Pozostałe ulice planowano przebudować z użyciem kamiennych płyt na chodnikach i kostki granitowej na jezdniach. Wytyczono także ograniczoną liczbę miejsc parkingowych, zmieniając organizację ruchu, i zaprojektowano nowe przystanki komunikacji miejskiej (il. 9).

Il. 9. Drugi projekt przebudowy parku na plac Marii Konopnickiej autorstwa firmy „AIM” Ireneusz Maksymiuk z 2010 r., będący podstawą do projektu budowlanego opracowanego w 2011 r. przez zespół pod kierunkiem mgr inż. arch. Magdaleny Palmowskiej z firmy Palmett – Markowe ogrody S.C. (wizualizacja ze zbiorów Urzędu Miejskiego w Suwałkach)

16 II Konkurs ogłoszono 27 sierpnia 2010 r., a rozstrzygnięto 17 grudnia 2010 r. Wybrano projekt firmy „AIM” Ireneusz Maksymiuk, projekt budowlany opracował w 2011 r. zespół pod kierunkiem mgr inż. arch. Magdaleny Palmowskiej z firmy Palmett – Markowe ogrody S.C.

W oparciu o wybrany projekt konkursowy został opracowany projekt budowlany. Do realizacji nowej formy placu (il. 10) wykorzystano środki z projektu „TRANS-IN-FORM”, środki unijne przewidziane w regionalnym programie operacyjnym (RPO) w perspektywie finansowej 2007–2013, a także środki budżetowe Gminy Miasta Suwałki. W nowej przestrzeni placu, oddanej do użytku 14 maja 2014 roku, umieszczono także nowy, brązowy pomnik Marii Konopnickiej, ponownie autorstwa Bohdana Chmielewskiego, z ławeczką multimedialną i jedną z figurek krasnali zamontowanych na szlaku turystycznym im. Marii Konopnickiej „Krasnoludki są na świecie”.

Il. 10. Plac Marii Konopnickiej z lotu ptaka (fot. Grzegorz Kosiński, czerwiec 2023 r.; ze zbiorów Urzędu Miejskiego w Suwałkach)

Pierwszy projekt wzbudził sprzeciw społeczny. Drugi zyskał umiarkowaną aprobatę, mimo iż nie osiągnięto oczekiwanego efektu otwartej przestrzeni publicznej i parku.

Dyskusja „Rynek czy park?” wpisywała się w ogólnopolski dyskurs na temat rewitalizacji rynków w miastach, których samorządy dzięki środkom unijnym zamierzały uporządkować reprezentacyjną przestrzeń publiczną. Efekt przywracania wyglądu rynków zyskał pejoratywną nazwę „betonozy”. Czy słusznie? Takiej oceny społecznej uniknęły w Polsce tylko te przestrzenie publiczne, które już miały kamienną nawierzchnię rynków. Przykład przekształceń „drugiego” rynku w Suwałkach uczy, że przesądzającym argumentem może okazać się przyzwyczajenie społeczne, co jest zarówno obciążeniem, jak i walorem. Miasto Suwałki do 2011 roku miało dwa rynki, ukryte przed wzrokiem mieszkańców i przyjezdnych, gdyż obsadzone zostały drzewami. Parku Konstytucji 3 Maja (dawnego „pierwszego” rynku), co oczywiste, nie planowano zmienić w otwartą betonową przestrzeń, taką funkcję mógł z powodzeniem pełnić rynek „drugii”. Centrum Suwałk potrzebowało przestrzeni publicznej z przeznaczeniem na uroczystości, imprezy plenerowe i okolicznościowe czy okazjonalną przestrzeń handlową. Plac Marii Konopnickiej idealnie nadawał się do tej roli. Ostatecznie przestrzeń taka nie powstała, a wydarzenia masowe, takie jak Jarmark Folklorystyczny i Jarmark Kamedulski, odbywają się obecnie w alejkach i na trawnikach parku Konstytucji 3 Maja. Międzynarodowy „Suwałki Blues Festival” odbywa się natomiast częściowo w parku Konstytucji 3 Maja i na pobliskiej ulicy Tadeusza Kościuszki, która

jest w tym czasie wyłączona z ruchu. Festiwal jedynie w niewielkim zakresie zajmuje płytę placu Marii Konopnickiej. Podczas trwania festiwalu centrum miasta jest częściowo zamknięte dla ruchu kołowego.

Można chyba powiedzieć, że efekt rewitalizacji placu Marii Konopnickiej okazał się nieco inny od zakładanego, zwłaszcza w wymiarze praktycznym. O funkcjonalności zrealizowanej formy zagospodarowania placu świadczą chyba najlepiej wydeptane w trawnikach ścieżki – skróty w komunikacji pieszej.

Czy można było uniknąć w tej realizacji spornych rozwiązań? Przy ówczesnych trendach i takim a nie innym nastawieniu społecznym raczej nie. Wzbudziły chyba zbyt wiele emocji. Zabrakło też przygotowania społeczności lokalnej na planowane zmiany, nie przeprowadzono dyskusji z mieszkańcami, nie poinformowano ich o uwarunkowaniach historycznych oraz o istocie, kierunku i celu projektu rewitalizacji, a bez podjęcia dialogu nie można liczyć na ich świadome głosy. Zabrakło również współuczestnictwa instytucji centralnych, w tym organów ochrony zabytków, w opracowaniu warunków realizacji nowych, szeroko zakrojonych inwestycji samorządowych. Procesy, które mogłyby dotyczyć zmiany myślenia społecznego na temat historycznych układów przestrzennych i ich wykorzystania w obecnej infrastrukturze miejskiej, należało przygotować międzyresortowo, zanim do miast i gmin dotarły potężne środki, które zapoczątkowały pogoń za różnorako rozumianym „pięknem”. Suwalski „kompromis społeczny” nie usatysfakcjonował ani zwolenników zieleni, ani zwolenników przywrócenia historycznego rynku. Na pewno pozbawił miasto obszernej przestrzeni do organizacji imprez masowych i stworzył smutną perspektywę wieloletniego funkcjonowania takiego stanu bez możliwości zmian.

4. Zagospodarowanie terenów nad rzeką Czarną Hańczą w formie bulwarów

Inny, chociaż nie mniej złożony, był proces tworzenia projektu rewitalizacji przestrzeni publicznej nad Czarną Hańczą. Historycznie rozwój przestrzenny miasta Suwałki w oparciu o zakole rzeki przewidywał oddalenie zabudowy miejskiej od jej koryta. Tereny te, będące pierwotnie własnością prywatną, użytkowano jako ogrody i łąki (il.11). Po zmianach własnościowych pozostawały we władaniu Gminy Miasto Suwałki i osób prywatnych jako nieużytki, stały się miejscem zapomnianym, jeśli nie wstydliwym, odwiedzanym przez wagarującą młodzież i wykluczonych społecznie. W tym też rejonie usytuowany był budynek łaźni miejskiej z początku XX wieku, który z czasem stracił swoją pierwotną funkcję (il. 12).

Il. 11. Fragment terenów nadrzecznych (fot. Foto Styl Zbigniew Chojeła, 2006 r.; ze zbiorów Urzędu Miejskiego w Suwałkach)

Łaźnia była własnością prywatną, użytkowaną przez różne podmioty i dowolnie przekształcaną. Mimo że popadła w ruinę, sporządzono dla niej kartę ewidencyjną i włączono ją do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Il. 12. Łaźnia miejska w Suwałkach (fot. Adam Żywiczyński, styczeń 2016 r.)

Pogarszający się stan obiektu wymusił jednak wyłączenie go z ewidencji przez Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku. W takim stanie prawnym i technicznym nastąpiło zbycie obiektu wraz z gruntem na rzecz Gminy Miasto Suwałki. Jeszcze przed opracowaniem programu rewitalizacyjnego na lata 2017–2023 właściciel uzyskał zgodę Miejskiego Konserwatora Zabytków w Suwałkach na rozbiórkę łaźni. Wydawało się, że los historycznej budowli jest przesądzony. Miasto Suwałki podjęło decyzję o opracowaniu projektu przekształcenia terenów nadrzecznych w bulwary. Sporządzono miejscowy plan

zagospodarowania przestrzennego¹⁷, a w kwietniu 2015 roku został ogłoszony konkurs na projekt zagospodarowania terenów nad rzeką Czarną Hańczą zgodnie z przyjętym planem. Wybrany projekt przewidywał rozbiórkę łaźni oraz wymianę kilkuletniego i kilkudziesięcioletniego, często chorego drzewostanu. Wyniki konkursu zostały poddane ocenie społecznej. Do dyskusji o losach łaźni, centralnego i jedyne go budynku na planowanych bulwarach, włączył się Miejski Konserwator Zabytków w Suwałkach. Stanowisko konserwatorskie było jednoznaczne – łaźnia, mimo wyłączenia z ewidencji, złego stanu technicznego i pozwolenia na rozbiórkę, powinna pozostać i stanowić świadectwo zabudowy historycznej, a po rewitalizacji funkcjonować jako obiekt kultury. Zachowanie budynku łaźni zostało także zaakceptowane społecznie. Do sprawy odnosiły się również lokalne media¹⁸. Do ratowania tego historycznego obiektu przekonał ostatecznie samorząd rachunek ekonomiczny. Przewidziany w projekcie bulwarów teren sportowy wymagał kubaturowego zaplecza, jednak koszt budowy nowego obiektu znacznie przewyższał koszt remontu łaźni, przy założeniu pozyskania środków zewnętrznych na jej rewitalizację. Przystąpiono w związku z tym do wprowadzenia zmian w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (il. 13), w którym uwzględniono bulwary nadrzeczne z historyczną łaźnią jako obiektem użyteczności publicznej przeznaczonym na cele muzealno-wystawiennicze i przewidzianym jako wypożyczalnia sprzętu sportowego, zaplecze sanitarne i socjalne¹⁹.

17 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Suwałki ograniczony ulicami: T. Kościuszki, A. Mickiewicza i rzeką Czarną Hańczą, przyjęty uchwałą Nr LIV/601/2014 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 29 października 2014 r.

18 I. Danilewicz, *W starej łaźni miały być wystawy. Teraz zostanie zburzona*, <https://www.niebywalesuwalki.pl/2015/05/w-starej-lazni-mialy-byc-wystawy-teraz-zostanie-zburzona/> [dostęp: XXX]

19 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Suwałki ograniczony ulicami: T. Kościuszki, A. Mickiewicza i rzeką Czarną Hańczą, przyjęty uchwałą Nr LIV/601/2014 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 29 października 2014 r. (t.j. obwieszczenie Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 26 lipca 2017 r. uchwałą Nr XXXV/428/2017 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 26 lipca 2017 r.), s. 43.

Il. 14. Wizualizacja projektu łaźni, styczeń 2016 r. (wizualizacja ze zbiorów Urzędu Miejskiego w Suwałkach)

Od lipca 2020 roku miasto Suwałki ma nadrzeczne bulwary. Historyczna łaźnia stała się ich reprezentacyjnym elementem i funkcjonuje pod nazwą „Stara Łaźnia”²¹. Jest miejscem wystaw plastycznych (Galeria Stara Łaźnia), a bulwary stały się przestrzenią do organizacji imprez miejskich, gdzie odbywają się np. pokazy filmów w ramach festiwalu „Wajda na nowo” oraz rekreacji w ogóle. Obiekt historyczny został nagrodzony w ogólnopolskim konkursie organizowanym przez Polskie Towarzystwo Mieszkańciew w ramach XX edycji konkursu „Dom 2020”. Galerię Sztuki Stara Łaźnia uznano za najlepszy budynek w kategorii „Remonty, Rewitalizacje i Modernizacje”²². Bulwary z dawną łaźnią zostały włączone w organizm miejski i służą społeczeństwu.

Bez cienia wątpliwości można uznać, że o takiej aranżacji bulwarów nadrzecznych zdecydowała w dużym stopniu świadoma opinia społeczna. W przypadku tworzenia i realizacji drugiego programu rewitalizacji przewidziano czas na konsultacje, analizy, poszukiwanie korzystnych rozwiązań finansowych i projektowych, a dopiero etapem finalnym było włączenie pomysłu do programu rewitalizacji i złożenie wniosku o pozyskanie środków (il. 15).

W ocenie konserwatorskiej zmiana bryły łaźni jest architektonicznie dyskusyjna. Była uwarunkowana mnogością jej nowych funkcji i koniecznością spełnienia określonych norm. Gwarantowała jednak ocalenie historycznego budynku użyteczności publicznej i jego bezkolizyjne użytkowanie przez kilka podmiotów. Społecznie ważne jest, że łaźnia stała się chętnie

21 Otwarto Galerię Sztuki „Stara Łaźnia” (zdjęcia), <https://kuriersuwalski.pl/suwalki/wiadomosci/4963/4963-otwarto-galerie-stara-laznia-zdjecia/> [dostęp 30.08.2023].

22 Stara Łaźnia nagrodzona, <https://radio5.com.pl/2021/06/stara-laznia-nagrodzona/> [dostęp: XXX]; Galeria Sztuki Stara Łaźnia z prestiżową nagrodą, <https://soksuwalki.eu/galeria-sztuki-stara-laznia-z-prestizowa-nagroda/> [dostęp 30.08.2023].

odwiedzanym obiektem kultury, edukacji artystycznej, miejscem spotkań dla mieszkańców i działalności organizacji społecznych.

Il. 15. Bulwary nad rzeką Czarną Hańczą i stara łaźnia (fot. Grzegorz Kosiński, czerwiec 2023 r.; ze zbiorów Urzędu Miejskiego w Suwałkach)

5. Konkluzja

Z doświadczenia zdobytego przez Miejskiego Konserwatora Zabytków w Suwałkach przy planowaniu i realizacji programów rewitalizacji w Suwałkach dotyczących przestrzeni publicznych wynikają następujące wnioski:

- konieczne jest aktywne włączenie się centralnych i lokalnych organów ochrony zabytków w cały proces rewitalizacji na obszarach zabytkowych;
- istotny jest kontakt konserwatora z różnorodnymi środowiskami, połączony z edukacją na temat dziedzictwa kulturowego, uwzględniającą naturalne przywiązanie społeczności do lokalnej tradycji;
- niezbędna jest otwartość konserwatorów na uwzględnianie nowych funkcji obiektów historycznych, które zabezpieczą ich ekonomiczne przetrwanie.

Obecnie samorządy są w fazie przygotowywania kolejnych programów rewitalizacji. Powinny być one opracowywane ściśle z zapisami ustawy o rewitalizacji. Nadzieję na zmiany idące w dobrym kierunku dają również doświadczenie, jakie nabyły podmioty (instytucje i interesariusze) przygotowujące wcześniejsze programy. Gdy przekonają się one, że mogą liczyć na konstruktywną, sprawną i w pełni fachową współpracę z urzędami konserwatorskimi, przyczyni się to z pewnością do uratowania wielu zabytków, obiektów historycznych oraz cennych przestrzeni urbanistycznych i ruralistycznych, a co najważniejsze, pozwoli na ich trwałe użytkowanie.

Bibliografia:

Danilewicz I., *W starej łaźni miały być wystawy. Teraz zostanie zburzona*, <https://www.niebywalesuwalki.pl/2015/05/w-starej-lazni-mialy-byc-wystawy-teraz-zostanie-zburzona/> [dostęp 30.08.2023].

Fałtynowicz Z., *Jak to z pomnikiem Marii Konopnickiej było*, „Jaćwież” 2004, nr 24.

Galeria Sztuki Stara Łaźnia z prestiżową nagrodą, <https://soksuwalki.eu/galeria-sztuki-stara-laznia-z-prestizowa-nagroda/> [dostęp 30.08.2023].

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Suwałki ograniczony ulicami: T. Kościuszki, A. Mickiewicza i rzeką Czarną Hańczę, przyjęty uchwałą Nr LVI/601/2014 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 29 października 2014 r.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Suwałki ograniczony ulicami: T. Kościuszki, A. Mickiewicza i rzeką Czarną Hańczę, przyjęty uchwałą Nr LIV/601/2014 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 29 października 2014 r. (tj. obwieszczenie Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 26 lipca 2017 r. uchwałą Nr XXXV/428/2017 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 26 lipca 2017 r.).

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu obejmującego kwartał ograniczony ulicami: T. Noniewiczza, Ciesielską, 1 Maja, Sejneńska i placem Marii Konopnickiej, przyjęty uchwałą Nr XXVIII/269/08 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 29 października 2008 r.

Otwarto Galerię Sztuki „Stara Łaźnia” (zdjęcia), <https://kuriersuwalki.pl/suwalki/wiadomosci/4963/4963-otwarto-galerie-stara-laznia-zdjecia/> [dostęp 30.08.2023].

Program rewitalizacji zabytkowego śródmieścia miasta Suwałk, przyjęty uchwałą Nr XXXVII/410/05 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 22 czerwca 2005 r.

Popławska J.Z., *Procesy i problemy rewitalizacji miast w Polsce po 1989 r.*,

Stara Łaźnia nagrodzona, <https://radio5.com.pl/2021/06/stara-laznia-nagrodzona/> [dostęp 30.08.2023].

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572).

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021 r. poz. 485, z 2023 r. poz. 28.).

Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020 Ministerstwa Rozwoju z dnia 2 sierpnia 2016 r.

Zintegrowany Program Rewitalizacyjny Miasta Suwałki na lata 2017–2023, przyjęty Uchwałą NR XXXVI/436/2017 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 25 września 2017 r.